

9. Bolji je, da imaš menj pa dobro rejene, kakor pa veliko in slabo rejene živine.

Tudi pri živinoreji velja stari prigovor: „Obračaj plajš po vetru“. Tukaj je govor od piče. Marsikdo si je sam kriv, ako ima premalo piče. Ni ti v dobiček, pa tudi v hvalo ne, ako imaš več živine kakor pa piče (kerme). Neumno bi bilo, ako se s sedmérih suhimi kravami bahaš proti svojemu sosedu, kateri jih ima le petero, pa dobro rejenih. Idi in primeri mleko od svojih sedmérih krav z dobroti in mero sosedovih krav in kmali se boš prepričal, da si na krivi poti. Ali pa pokliči pravičnega mesarja, da bo tvoje krave in pa sosedove cenil, in sopet boš v svojo lastno škodo zvedil, da tvojih sedmérih krav ni toliko vredno kot unih sosedovih petero. Poglej gnojnice sosedovo in svoje, tudi tukaj boš velik razloček zapazil, da je sosedovo veliko več vredno od tvojega.

10. Ne daj gnojnice brez koristi odtekat.

Ptuji tičjek „guano“ je dober gnoj, toda drag. Gnojnica je tekoč guano, katere ti ni treba drago plačevati. Tožiš, da nimaš gnoja, in nar boljšega ne porabiš, kakor mu gré. Pomisli, koliko več gnoja bi lahko vsako leto pripravil, glej, koliko se ga pri tvojem kmetovanju vsako leto pokvari in pogubi! Pri gnoji začni umniš gospodariti, -- boš vidil, da si boš kmalo opomogel!

Narava je učiteljca človekova v dobrem in hudobnem.

(Konec.)

Podajmo se še enkrat v tamoto puščav in divjih gojzdov, kjer bivajo preproste ljudstva. Moritev in klanje tu neprenehoma divja v grozni samoti! Sinek zapuščenega gojzda, Indianec, je zvest obraz divjega prebivališča. Kamorkoli se ozre, vidi stvari v vednem vojnem razporu. Ni čuda, da to, kar vidi, mu je izgled, po katerem se tolikanj bolj ravna, na kolikor nižji stopnji je duh njegov. Zatorej kolje človek človeka, kakor zver zverino, — zato je v vedni vojski s sosedom svojim. Zares je ročno zapazil v tem vso grozovitost narave! On, ki se vsak trenutek ima bati, da ga iz skritega berloga ne napade kervožejni jaguar ali strupena kača, postane sam jaguar in kača, da mori svojega brata. Ob Orinoku prebiva gerdo ljudstvo Otomakov in Jarurov — izveržek človeštva — kakor Humboldt pravi, sovražno kmetijstvu, vživaje le mravlje, smolo in pèrst. Z nepopisljivim poželenjem pijejo tudi nekteri narodi kri pobitih sovražnikov svojih. Nič boljši niso kakor kervoločni ris. Drugi morijo brez orožja na videz in vendar so vedno pripravljeni za mor svojega brata, da mu strašni strup „urari“ imenovan in pod palcovim nohtom skrit, vtisnejo kamor bodi v truplo. Opominjajo nas oni na strupeno kačo klopotačo, ki biva v divjem gojzdu Savanskem. Al se smemo tedaj čuditi, da preprosti človek vedno grozovite izgleda pred očmi, razmesarja vjetega sovražnika in ga sné? Zver njegovega gojzda mu je dan na dan učiteljca o tem! Ko je nek popotnik v Brasilii take pesjane vprašal po vzroku toliko grozovite sile, da človek človeka jé? je dobil odgovor: „je vendar boljši sneden biti, kakor brez prida sognjiti“. In zakaj naši topovi tisuč in tisuč nedolžnih ljudi pomore v vojskah? Ozrimo se na nebo, — kak strele švigajo, in grom in tresk razsaja, ki požiga poslopja in kar najde v njih, — ali ni to izgled, po katerem se je prva vojska osnovala? Vendar kak napčno je razumel človek naravo! Divja zver mori, da se nasiti in si gasi vrojeno žejo po kervi — le človek mori iz peklenškega mika! Tako razločuje slavni pesnik morjenje človeka od morjenja zverine.

Divji prvotni gojzd nam daje še drug izgled v rastlinstvu, iz katerega vidimo, da je narava učiteljca tudi hudobnega, ako je človek prav ne razume. Menimo neko pleme brasilianske smokve (fige), ki se „cipo mator“ ali morivna ovijavka imenuje. Burmeister nam nje rast grozopolno popisuje. Ovija se ta rastlina po gojzdnih drevesih tako terdo, da huda stiska overa sokotók v objetem drevésu tako dolgo, dokler mu ne vsahne krona in veja za vejo ne odpade. Tako stojite te drevési — živo objema mervto, dokler tudi ono ne pogine. Zadušeno drevó začne hitro gnjiti, se zgrudi; zadušivka še kakor pošast molí, kar more, svoje veje kviško, — ali deblo je podpora zgubilo, začne tudi sahniti in umerje. Ali ni to divjim Brasiliancom izgled prekanljivega kovarstva, prave zvijaške prijaznosti, potuhnjene zlobe? Toda divji Brasilianec prezre v tem izgledu pravi namen narave. Morivna smokva je tako vstvarjena, da rast in živež le najde v ti zvijači, — človek pa nima iskati obstanja svojega v zatiranju in moritvi bližnjega. Narava ni terdoserčna v svojem notranjem bitstvu, — le človek tolmači njeno ravnanje po svojih nagibih in svojih mislih.

Če tedaj mislimo nespodobnost in hudobnost najti v naravi, smo jo le napčno razumeli. Čista, mila in brez madeža stoji ona pred nami — čudopolno delo neskončno modrega in dobrotljivega Stvarnika, ki na svetu ni ničesar napčno vstvaril. Le človek je kriv, ako mu popolnost most je učiteljca napčnosti!

(Po „Natur“.)

Življenje slavnih Slovanov.

XXII.

Jan Svatopluk Presl.

△ Slavni natoroznanski pisavec, dohtar zdravstva in učenik natoroznanstva v vseučilišču Pražkem Jan Svatopluk Presl se je rodil v zlatem Pragu *) 4. septembra 1791 v starem mestu v ravno tisti hiši (štetv. 470), v kateri je po 57 letih in 5 mescih (6. februarja 1849) zaslužno življenje sklenul. Oče, iglar in meščan Pražki, ga je bil svojemu rokodelstvu namenil. Modra zvijača materna pa reši natori iskrenega premišljevalca, znanstvu prekrasen cvet. Mati je namreč očetu djala, da je sinek za rokodelski nauk še preslab in pregovori očeta, da sinka poprej v šolo pošilja. Ali komaj stopi mladenec v tretjo latinsko šolo, mu oče umrè, in rokodelstva ni nihče več v misel vzel.

Mladi dobroglavi Presl se je vedno pridno pridno učil. Ker se mu sčasoma natoroznanstvo posebno priljubi, in ker je še učenec modroznanstva z velikim veseljem različne zeli in živalice v znanstveni namen nabiral, mu je pametna mati dovolila, se za zdravnika učiti.

Dokler se je težkih nauk za prihodnji stan marljivo učil, je hodil tudi z mlajšim tudi slavno znanim bratom Karlom Boživojem v znanstveni namen zeliš in živalic iskat. Pri tem opravilu je pomagal svetovaje in delaje iskrenima, nauka žejnima mladenčama, obema na preveliko korist učeni rastlinoznanec V. B. Seidl.

Ondaj sta našla nekega dne pridna brata neko zel, ki je ni tudi učeni Seidl poznal. Še le po dolgem pregledavanju in preiskavanju se je uveril, da ni bila še nikjer popisana, in ji potem novo ime dal **).

Kmali po tej zgodbi (sušca mesca 1812) sta začela brata Presl na svoje nabrane in lepo posušene zeli na svetlo dajati ***). V šestih tednih je bilo šest zvezkov razposlanih.

*) Kakor so nadedi nekdaš Ljubljani „bela“ Ljubljana, tako so tudi Pragu „zlati“ Prag.

**) Coleantus subtilis.

***) Pod imenom: Vegetabilia cryptogamia boemica exsiccata. Pis.

Leta 1816 se je podvergel Jan. S. Presl težki poskušnji za zdravnika, katero je izverstvo prestal. Še tistega leta so mu dodelili dohotorstvo zdravstva.

Že poprejšnje leto 1815 — zadnje leto, dokler je še v šolo hodil, je bil nalogo za podelitev stolice natoroznanske in umetnijske (tehnologijske) Levovske jako dobro izdelal.

Berž potem, ko so ga bili za dohtorja napravili, ga vzame učenik F. Berger za pomočnika pri nauku živalstva in rudništva v vseučilišču Prazkem. To službo je opravljal Presl marljivo in slavno dve leti.

Leta 1818 je dobil službo pravega učenika živalstva in rudništva v Holomucu (Olmütz), po smerti Bergerjevi (l. 1819) pa njegovo službo v Pragu l. 1820. Tako se je učenemu možu serčna želja izpolnila. Pozimi leta 1821 je začel v vseučilišču Prazkem učiti in je učil 28 let s preveliko marljivostjo na velik dobiček svojim učencom, katerih je zmirom obilno imel. Z zadnjo službo so mu tudi izročili na skerb vse natoroznanske nabire vseučilišča in natoroznanskega hrama, ki je bil ondaj precej reven. Da ima zdaj vseučilišče Prazko lepo nabiro žival, za to gré hvala le 20letni neutrujeni marljivosti Presl noví.

Presl je popotoval na državne stroške po Italii do Napolitanskega, po Švajcarskem, po Tiroljskem, Štajarskem, Krajskem, Ogerskem, Poljskem, Pruskem in po drugih krajih povsod imenitne reči za imenovano nabiro vseučilišča Prazkega skupljevale. Tudi je izprosil veliko žival iz c. kr. dvorne nabire Dunajske.

Pa ne le natoroznanstvo je slavni mož po Českem razširjal in plodil, — verli rodoljub je skerbel tudi za povzdigo pismenosti domače (česke) na vso moč. Od leta 1818 do 1819, — ravno ondaj, ko so se Čehi za napravo domače znamenitnice poganjali, je živel v Pragu več za česko pismenost unetih učencov, ki so se združili, da bi tudi znanstvene reči po česki pisane na svetlo dajali in tako svetu pokazovali, da je tudi česki jezik za znanstvene reči pripraven.

Temu društvu se je pridružil z bratom svojim Karlom Boživojem in z drugimi mladimi domoljubi tudi J. S. Presl. Od kraja so hotli iskreni mladenčci v Pragu slovansko akademijo (učeno družbo) osnovati. Ker pa te reči za leto in dan niso mogli dognati, so začeli l. 1821 iz namena zgoraj v misel vzetega časopisa „Krok“ izdavatí. Tedaj je počel tudi Presl v českem jeziku sestavljati svojega slavnega „rastlinarja“ (rostlinar), to je, bukve, v katerih se zeli znanstveno popisujejo. Kako težko je bilo ondaj kaj takega po česki pisati, mi ni treba praviti. Pri vsem tem ga je Presl po svoji natoro- in jezikoznanski učenosti izverstvo izdelal. Posebno domoljubje ga je pri tem spodbujalo.

Razun imenovanega slovečega rastlinarja je spisal verli učeni Slovan še veliko drugih imenitnih reči po česki in latinski, posebno rastlinoznanskih. Naj imenitnejši izmed teh spisov so: Rostlinar pro lékaře, hojice, hospodaře, lesníky, umělce, řemeslníky a vychovatele, — „Krok“ (veřejný spis všenaucny), ki ga je s pomočjo mnogo učenih domoljubov na svetlo dajal (1821—40. 13 zvezkov), — „Flora česká“, — „deliciae pragenses, historiam naturalem spectantes“, — „lučba skusná“, — „obšírné prstonarodní učení o řemeslech a umělostech cili technologie vseobecná“ (prestavil po Popetovi), — „nevostopis cili mineralogie“, — „všeobecný rostlinopis cili popsání rostlín“, — „počátkové rostlinosloví“.

S temi deli si je Presl o tolikih overah veliko slavo zaslužil. Presl sl je moral ekoraj vse imenstvo stvarjati. Vendar mu je pri tem močno pomagala znanost jezika ruskega, poljskega in jugoslovanskega. Njegovi spisi znašajo nad 500 natisnjenih pol. Po smerti njegovi so

našli besednjak ali slovník umetnijský, zemljepis in več natoroznanskih napiskov.

Tovars družbe česke za nauke je hodil Presl pridno v zbere natoro- in jezikoznanske, v katerih je imenitne reči razlagal. Ravno tako delaven je bil Presl družbenik českega muzeuma in je s Palackim, Šafaříkom, Jungmanom in Hankatom naj več pripomogel, da so l. 1831 matico česko napravili. Z vsemi svojimi velikimi zaslugami si je Presl pri vsih Slovanih, zlasti pri Čehih, večen pametnik slave postavil.

Njemu na čast in v večni spomin so kerstili tudi dve zeli po njegovem imenu *).

Ozir po svetu.

Popis armade turške.

(Konec.)

Nekdaj je bilo konjikov v turški armadi veliko, skorej toliko kot pešcov, in naj večí moč je bila v starejih časih v konjiki; tako je pa bilo do polovice 17. stoletja pri armadah celega sveta. Jedro turških pešcov so bili nekdanji janičarji. Sedaj je to vse drugač. Še bolj kakor drugod so topovi (kanoni) današnji dan naj važniši orodje.

Konjiki današnje turške armade so memo konjikov starih časov, kar število, rabo in serčnost zadene, veliko manj vredni. Na papirju je zapisanih 21 regimentov po 6 švadronov, ali le 15 jih je popolnoma dovršenih. Ostalim manjka to in uno. Veliko jih je, ki so le neredovne čete brez sedla in jermenstva, nekteri so tudi brez obuval, nekteri celó brez pravih hlač. Kar je nekđaj ponos in slava bila turškega naroda, je sedaj, ko je Turk „urnega konja premenil z dolgočasno pipo“, njegova sramota. Nek Sardinec jo je osnoval. Da ji je bil saj serčnosti dovelj vdahnul! Kakošni konjiki so bili nekdanji turški, — kakor blisk in vihar so derjali čez planjave, doline in hribe!

Sedanji turški pešci so že veliko bolji, kot so konjiki; odkar je Kuckovski ti oddelk armade osnoval, se je močno zboljšala in vsaki dan je več vredna; ko bi jo bil ti umni vojak popolnoma popravil, bi bila vse časti vredna. Prostaki so verli vojaki, nevtrudljivi in terpežni, da je kaj, — ali oficirji njih (razun ptujcov) so nevedni, neskušeni, leni. S turškimi pešci se tedaj dá le toliko opraviiti, kakor s prostim človekom, ki veliko terpi in ne opeša, — kakor hitro pa pride na to, da se ima oficir skazati v vojski, popači on vse. Za to skušajo Turki ptujce za oficirje dobivati.

Naj več vredno in zares vse časti vredno je turško topništvo (Artillerie); ono je jedro in moč turške armade, dobro izučeno in močno izurjeno v streljanju. Je topničarjev 10 regimentov.

Pionirjev in minérjev ima turška armada še malo, in tudi malo izurjenih.

Med turškimi generali je naj imenitniši Omer-paša (poturčen Horvat); on ima vojaško vednost in skušenost veliko. V verstí turške armade pa je sedaj sila veliko oficirjev iz ptujih krajev, ki so v preteklih letih pobegnili na Turško.

Pristavimo še turške imena vojakov po njih službi. Vojni maršal se imenuje Müsir-paša, — general-lajtnant Ferik-paša, — poveljnik brigadni Liva-paša, — oberstarju se pravi Mir-Alai, oberstlajtnantu Kaimakam, majorju Bin-Baši, stotniku ali hauptmanu Jüs-Baši, nižjemu oficirju On-Baši (zato ker se tisuč pravi poturško bin, sto jüs, in on deset). Adjutant se pravi Kol-Agasi, lajtnantu Mulasim, džavš pa feldvebelju. Turški lajtnant ne vživa scer v

*) Asperifolica Preslea, in mentha cervina Preslea. Pis.